

еще Н. Ф. Федоров, к работам которого обращается и Бердяев. Федоров подчеркивал необходимость нравственного отношения к природе, критикуя капиталистическое «хищническое» отношение (заметим, что и в СССР сплошь и рядом такое отношение наблюдалось). Несмотря на то, что Бердяев часто противоречит самому себе, можно попытаться выстроить его мысли из разных работ логичным образом. Получается следующее. Задача целостного, всестороннего рассмотрения вопроса экономического развития требует осознания непосредственной связи экономики с вопросами нравственности, осознания микрокосмичности человека, понимания его роли в масштабах не только земных, но и космических. Космичность творчества человека связана с осознанием им своего богоподобия, уяснением того, что он в своих делах должен реализовывать Божий замысел о себе и о мире. Так в основание человеческой деятельности закладываются нравственные ценности. Продумывать перспективы хозяйственной жизни следует, опираясь на такое понимание. Вопрос о роли социального неравенства также следует решать с этих же позиций. Однако сам Бердяев уходит от такой логики, от целостного рассмотрения проблемы во фрагментарность, что неизбежно влечет к неверному пониманию сути экономического развития.

СОЦІАЛЬНІ ФУНКЦІЇ СМІХУ В ЛІМІНАЛЬНИХ ОБРЯДАХ: ІНІЦІАЦІЯ

О. В. Мальцева, доцент, к.філос.н., ДВНЗ «ПДТУ»

Як один з найдавніших чинників соціалізації сміх залучався й широко використовувався в обрядах і ритуалах усіх традиційних культур. Полісемантичність і поліфункціональність сміху дозволяли архаїчній спільноті урізноманітнювати маркування соціально значимих станів переходу в житті особи та колективу. На цей факт звертали увагу А. ван Геннеп, М. Бахтін, С. Керенбі, Е. Канетті, Ю. Лотман, В. Тернер, К. Юнг, Н. Хренов та ін.

Приміром, А. ван Геннеп в роботі «Обряди переходу. Систематичне вивчення обрядів» тему «переходу» (лімінальності) представляє як ключову в стародавніх обрядових практиках. За ним, ініціація посідає центральне місце серед лімінальних обрядів, бо водночас передбачає як ритуали відділення індивіда від однієї соціальної групи, так і його подальше включення в іншу групу, але вже в новій якості й в значно підвищеному статусі. Звідси головна символіка ініціації – народження через смерть. Якого шаблю не сягала

б ініціація (чи то юнацький перехід до дорослого життя, весільна ініціація, чи то посвята неофіта в таємне товариство (братство, секту, організацію), чи то вступ до містичного кола вибраних (шаманів, священиків, вождів)) вона неодмінно супроводжувалася ритуальним сміхом, який виконував цілу низку соціальних функцій, а саме: інтеграційно-дезінтеграційну, символічну, адаптаційну, комунікативну, терапевтичну, медіаційну, консолідуючу тощо.

Фаза смерті або радше «символічного вмирання» містила вимогу категоричної заборони сміху. Як зазначає І.С. Кон в книзі «Смак забороненого плоду. Знаки і символи», «...ті, що проходять в процесі ініціації стадію символічної смерті, ні в якому разі не мали сміятися, сміх — виключна прерогатива живих». Жорсткі випробовування, ізоляція, запеклі змагання, навіть каліцтва й таврування «знаком смерті» доводили учасників обряду до зміненого стану свідомості, межового переживання відділення (*margo*, або *limen*, від лат. «пори́г») від минулого (дитинства, інфантильності, асексуальності, «не-мужності», «не-знання», невігластва, безвідповідальності) і включення або «відновлення» (*reagregation*) в суспільстві як відповідального члена даного співтовариства з усіма притаманними йому правами та обов'язками. В «Реальності міфу» А. Бурштейн та В. Левіт так ілюструють процедуру ритуального сміху: «Стан божевілля, що супроводжувався дикунським сміхом, під час ініціації асоціювався зі смертю — зі смертю і новим народженням». Цей сміх «живих», тобто тих, хто споглядав за ініціацією, був сигналом її вдалого завершення, привітанням здійсненого «народження» й заохочення до нового життя.

ФІЛОГЕНЕТИЧНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СМІХУ

О. В. Мальцева, доцент, к.філос.н., ДВНЗ «ПДТУ»

Сучасний аналіз соціального виміру сміху, як правило, зосереджується на вивченні онтогенетичної сторони соціалізації позитивної емоційності та сміхових проявів, передусім це стосується загальної та соціальної психології, соціальної та філософської антропології, соціальної філософії, педагогіки тощо. Більшість цих розвідок спирається на теорію кризи ідентичності Е. Еріксона, психоаналітичне вчення про індивідуальне несвідоме (З. Фрейда, К. Юнга, А. Адлера), концепцію символічного інтеракціонізму (Дж. Міда, Г. Блумера, Ч. Кулі) та ін. Вони спрямовані як на розгляд суб'єктивної складової соціалізації сміху в якості надскладного біосоціального епіфеномену людського існування (від першої